

יש כאן הבחנה נוראה: אם שבת היא מעין עולם הבא, הרי יוכל האדם להכיר מהשבת שלו עד כמה יש לו שייכות לעולם הבא; אם מתעוררת בו פעם איזו הרגשה במנוחה עמוקה זאת ביום שבת קדש – אשרי לו כי יש לו שייכות לעולם הבא. וכך כתוב בזהר הקדוש, כי השבת של האדם היא הבחינה על העולם הבא שלו' (עלי שור ח"ב עמ' שפד).

זרחצת ושמת שמלתיך – אמר רבי אלעזר: אלו בגדים של שבת' –
 'שהבגדים אין להם שייכות לעצם האדם שיהיה נקרא 'שמלותיך' דמשמע שמיוחדים אליה ושהם שלה ביחוד, ומה יחוד יש לבגדים עם אדם ומחר יוכל ללבשם אחר והוא ילבש בגדים אחרים – אבל בגדי שבת שהוא מה שלובש לכבוד הקדושה דשבת שבקרבו, ודאי יש להם שייכות להאדם הלובש ביחוד, וכפי קדושת השבת הקבועה בו, דודאי גם כן אין דומה בכל אדם. וכמו בעולם הבא דלכל אחד יש עולם בפני עצמו ומדור לפי כבודו, כן בשבת שמעין עולם הבא, הקדושה שנקבע בלב בני ישראל הוא בכל אחד בפני עצמו כפי הראוי לשורש נשמתו, וכמו שהקדושה מעין עולם הבא כן הלבושים שלובש לכבוד אותה קדושה הן מעין הלבושים דעולם הבא, שידוע שגם אז יש לבושים לנשמות הנעשים מתורה ומצוות שעושה להם גם כן לכל אחד כפי מה שהוא ואין לזר חלק בו, וכך הלבושים דשבת אף שמצד גשמיותם ודאי גם כן אפשר שלמחר ילבשם אחר והוא ילבש אחרים, מ"מ מצד הקדושה שיש בהם מה שהוא מכבד על ידי זה השבת, מצד זה הם שייכים רק לו ביחוד.
 וכפי הנראה מפני כן כתבו ללבוש בגדי לבן בשבת, לפי שהוא מעין לבושי עולם הבא...
 (מתוך קדושת השבת לר"צ הכהן, ה. ע"ש באורך. וע"ע פרי צדיק ח"ג לחג הפסח מד)

דף קיד

'ערום – בבגדים בלואים'. דנו אחרונים על לבישת בגד כלוא וטלוא שאינה נחשבת 'לבישה' גמורה לענין הלכות שונות, ובכלל 'ערום' הוא, כגון לענין ברכת 'מלביש ערומים'. ע' בסוף שו"ת חכם צבי ב'תוספות חדשים' ג'; שו"ת באר יצחק חו"מ ה סוף ענף ב; דובב מישרים ח"ב טו. וצ"ע בשו"ת עמודי אור יג, ב.

'תנן התם רבב על המרדעת (כצ"ל) חוצץ. רשב"ג אומר: עד כאיסר האיטלקי... רבי יהודה... רבי יוסי'... בבאור מחלוקתם, ע' בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א נח.

'של בנאין מצד אחד ושל בור משני צדדין'. יש מי שפירש שהבור, כאשר בגדו מלוכלך בצדו האחד הופכו ולובשו לצד השני – לכך אינו חוצץ, אבל תלמיד חכם שמקפיד על חלוקו ואינו הופכו, כדלקמן – אפילו בצד אחד חוצץ (עפ"י חסדי דוד על התוספתא מקואות ז. ולפירוש זה ודאי מדובר בכתם שבצד החיצוני, אבל בפנימי – אינו חוצץ).

'אלו תלמידי חכמים שעוסקין בבנינו של עולם כל ימיהן'. מהרש"א פירש: 'בנינו של עולם' – התורה, שהיא היתה כלי אומנותו של הקב"ה בבריאת העולם.
 קודם מתן תורה היה הקב"ה מחדש בכל יום הלכה בבית דין של מעלה (כמו שאמרו בב"ר מט), ובכך מחדש

בכל יום תמיד מעשה בראשית. לאחר מתן תורה נמסר חידוש ההלכות לנפשות ישראל. וחכמי ישראל הם הבונים בכל יום מעשה בראשית על ידי ההתחדשות בדברי תורה אשר בנפשותם, לטעום טעם חדש בכל יום יום (עפ"י פרי צדיק ויצא ג. וע"ע בדרשות בית ישי לז). פירוש נוסף: תלמידי חכמים עוסקים בבנין עולם חדש. בעולם הזה יש רע, חטא, ומות. התורה הקדושה אינה משלימה עם מציאות זו וכל ענינה הוא לבנות עולם חדש שאין בו שלשה אלה, ואשר סר ממנו ההסתר-פנים השורה בעולם הזה (מתוך עלי שור ח"ב עמ' קלא).

'איזהו תלמיד חכם שמחזירין לו אבידה בטביעות העין – זה המקפיד על חלוקה להופכו'. נחלקו הראשונים בהסבר החילוק בין תלמיד חכם לעם הארץ בענין השבת אבידה; לדעת רבנו תם (בתוס' ב"מ יט ובגטין כז): החילוק נובע ממידת אמינות האדם ונאמנותו עלינו. ולדעת רש"י (כהסבר הרמב"ן בגטין) אין כאן שאלת נאמנות אלא שלתלמיד חכם יש טביעות העין בהפציו יותר מעם הארץ (וע' גם בשיטמ"ק ב"מ כז. וכן נקט בספר דובר צדק (עמ' 58) בשם הראשונים, ע"ש. והרמב"ן עצמו בגטין חלק על כך, וכן הביא מהרמב"ם, וכ"כ בחולין צו.).

ובארו אחרונים שגם לפי הדעה הראשונה אין הנידון משום חשש גניבה ואמירת שקר ממש, אלא שעם הארץ, אם יתעורר אצלו ספק כלשהו שמא אין האבידה שייכת לו, אפשר שיסמוך על נטיית ליבו ודמיונו לומר בודאות שהיא שלו ולא יתייחס לפקפוק שבלבו, אבל תלמיד חכם מדייק בדבריו היטב אם הוא ודאי או מסופק (עפ"י אמת ליעקב בבא מציעא יט).

ומובן לפי זה במה שתלו בגמרא גדרו של תלמיד חכם להשבת אבידה בענין הפיכת החלוק (ומהר"ם שיף הקשה על כך) – כי תכונת הדקדוק שבנפש היא המגדרת ת"ח לענין השבת אבידה, הן דקדוק בלבדו הן במחשבתו ובדיבורו. וע"ע תשב"ץ ח"ב רמג; בכור שור. וראה עוד במובא ביוסף דעת ב"מ יט. יש מי שכתב בדעת הראשונים שהשמיטו דין זה, שאין מדובר כאן בכל אבידה אלא באבידת חלוק (עפ"י דרישה חו"מ רסב).

'איזהו ת"ח שממנין אותו פרנס על הציבור, זה ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר'. יש מהראשונים שפרשו [דלא כפרש"י] 'בכל מקום' כמו 'בכלום מקום' – במקום כלשהו, כלומר במקום אחד מן התלמוד. 'ואפילו במסכת כלה' – מסכת שמתעסקים בה כל תלמידי חכמים שרוצים לדרוש בכלה, באלול ובאדר, בהלכות הפסח והחג – דברים שרוב העם יודעים בהם קצת ענינים (ע' בראשונים כאן ובקדושין מט:).

'פרנס' – בשו"ת חקרי לב (שיו"ר או"ח ז) הוכיח מכמה מקומות שסתם 'פרנס' הנאמר בגמרא, היינו רב העיר.

'רבי שמעון בן לקיש אמר: אלו כלים האולייירין הבאין ממדינת הים. פירש 'בנאין' לשון 'בי בני' – מרחץ (רש"י). ומצינו כיוצא בזה בכמה מקומות; שמות עבריים המופיעים במשנה המבוססים על לשון ארמית, כמו 'אור לארבעה עשר' – מלשון 'אורתא'; 'זכרים' – אילים, הלקוח מ'דוכרא' בארמית, ועוד (ע' במצוין ביוסף דעת ברכות לב.).

זהאמר להו רבי ינאי לבניו: בני, אל תקברוני לא בכלים לבנים ולא בכלים שחורים... – 'אמר מהר"י סגל: מכאן נהגו לעשות תכריכין שהם סומקין. אך רוב פוסקים דעיקר בלבנים, ורבי ינאי מנהג חסידות נהג בעצמו' (מתוך ספר מהרי"ל הלכות שמחות טו, ועע"ש).

'...לבנים – שמא לא אזכה ואהיה כחתן בין אבליים'. יש שכתבו מכאן מנהג שהחתן לובש ומתעטף לבנים (ע' תורת האדם לרמב"ן בשם רי"צ גיא; ארחות חיים הל' קדושין; כלבו). יש שנימקו הדבר משום מחילת עוונות (עפ"י מטה משה ח"ג), או משום הזכרת יום המיתה והתעוררות תשובה (עפ"י סידור בית יעקב ודה"ח) ועל שם 'אגילו ברעדה' (עפ"י שו"ת רדב"ז ח"ב תרצג – מנהג קדום במצרים).

'כשתמצא לומר לדברי רבי ישמעאל נדרים ונדבות קריבין ביום טוב, וכי איצטריך קרא ליום הכיפורים'. הקשה הגאון רבי עקיבא איגר: הלא אין קרבים ביום טוב אלא שלמים הואיל ויש בהם אכילת הדיט ובכלל 'אוכל נפש' הם, כי גם שחיטת השלמים נחשבת צורך אכילה לדעה זו (כדברי התוס' לעיל כד: ובפסחים מו:). אבל מה ענין זה להקטרת חלבים של קרבן עולה שכולו לגבוה, ומדוע אין צורך בלימוד מיוחד להתיר חלבי שבת שייקרב ביום טוב.

ונראה, אמנם השחיטה ויתר עבודות הקרבן הנן צורך אכילה, אך הקטרת האימורים של נדרים ונדבות הלא אינה צורך הדיט כלל, ומדוע הותרה – רק משום שהותר להקריב ביום טוב ושוב נעשה זה 'קרבן יום טוב' כשאר קרבנות החג שמקטירים את אימוריהם. וכיון שמצינו שמקטירים נדרים ונדבות ביום טוב הגם שאינם חובת היום, הוא הדין אימורי קרבנות שבת אעפ"י שהן עולות ואינן חובת היום, ודאי הותרה הקטרתם, כי כלפי הקטרת אימורים אין חילוק בין קרבנות הנאכלים או שאינם נאכלים. [אמנם אם שחט עולה ביום טוב שלא כדין, אסור להקטירה – כי מאחר שאסור היה להקריבה, לא נעשית 'קרבן יום טוב', אבל קרבנות שנשחטו בהתר הותרה הקטרתן] (עפ"י אבי עזרי (תליתאה) תמידין א,ו).

אף על פי שכשהאימורים קיימים, מעכבים הם את אכילת הקרבן, נמצא שהקטרתם מהוה צורך לאוכל נפש – צ"ל כיון דבליתנייהו אין ההקטרה מעכבת, א"כ אילו היה הדין שאין ההקטרה דוחה יו"ט הוי כמי שנטמאו או נשרפו (ע' פסחים נט: 'כיון דלא אפשר...') ושוב אין ההקטרה נצרכת לאכילה. אך עדיין צ"ע הלא כיון שמצוה להקטיר ולכתחילה ההקטרה מעכבת האכילה, א"כ הכל כלול בצורך אכילה, והרי א"א להתיר לכתחילה להקריב באופן שידוע שלא יקטיר.

ושמא יש לתרץ קושי רעק"א באופן אחר; לרבי עקיבא שנו"נ אין קרבים ביו"ט, ודאי בכלל 'עולת שבת בשבתו' [ולא עולת חול בשבת] גם יו"ט, שהרי אפילו קרבנות של אותו יום אסור לשחטם ולהקטירם [ושמא כל איסור שחיטה הוא בגלל ההקטרה שהיא צורך גבוה]. אבל לרבי ישמעאל אין הכרח שהכתוב מדבר ביו"ט אלא בשבת, וליכא קרא לאסור עולת חול ביו"ט וממילא מותר (וכמו שכתבו התוס' בפסחים נט: ד"ה ולא), וכי אצטריך קרא להתיר, בשל יוהכ"פ הוא. ויש אומרים שלפי כמה דעות גם עולת נדבה קרבה ביום טוב, ולפי זה מתפרשת סוגיתנו בריוח (ע' שפת אמת כאן; חזון איש או"ח קכט לדף ז, ב סק"ד. וע"ע במובא ביוסף דעת ביצה כ:).

'לדברי רבי עקיבא נדרים ונדבות אין קריבין ביו"ט וכי איצטריך קרא למישרא ביום טוב'. פשוט הסוגיא מורה שלדעת האומר אין נו"נ קרבים ביום טוב – דין תורה הוא זה, ולכן צריך לימוד מן הכתוב להתיר הקרבת חלבי שבת ביו"ט. וכן היא דעת התוס' (בביצה כ: יב:) ועוד ראשונים, אבל אין כן דעת המאירי (שם יט). ע"ע במובא שם.

יש סוברים עפ"י דברי הירושלמי, שמהתורה אין איסור הבערה ביום טוב כלל [אם משום שהבערה אינה כלולה ב'כל מלאכה' שהרי הבערה יצאה בפני עצמה ללאו בשבת, הלכך ביום טוב שלא יצאה הבערה, אין מקור לאיסורה, אם משום מיעוט מלא תבערו... ביום השבת – ולא ביום טוב (עתוס' ביצה כג. ורא"ש שם סימן כב; תוס' פסחים ה)]. ולכאורה נראה מסוגיתנו שהבערה ביום טוב אסורה מהתורה בין לרבי עקיבא בין לרבי ישמעאל, שלכך צריך לימוד מיוחד שחלבי שבת קרבים ביום טוב [אם לא משום שנדרים ונדבות קרבים ביום טוב].

ויש לדחות ולומר שאכן מצד הבערה פטור, ורק משום מלאכת 'מבשל' היה חייב על ההקטרה, שהרי קודם שנשרף הבשר הוא נצלה. ואם תאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה היא – לא כי, שהרי מבואר בזבחים (מו) שהזבח נזבח 'לשם ריח' ומשום כך אברים שצלאם חוץ למזבח והעלם – אין בהם משום 'ריח ניהוח', שכבר אינם מעלים ריח – הרי שפעולת הצליה שבהקטרה נצרכת, הלכך יש בה משום 'מבשל' (עפ"י קהלות יעקב ביצה יח).

'ע"ב) 'ורב שישא בריה דרב אידי אמר: שבות קרובה התיירו שבות רחוקה לא התיירו...'. התוס' רי"ד מפרש 'שבות קרובה התיירו' – שהיו תוקעים בכל יום הכפורים סמוך למנחה כדי להתירן בקניבת ירק. ומקשה על כך הגמרא, אם כדבריך שתוקעים כדי להתיר אם כן יש לתקוע במוצאי שבת ליום טוב להתיר שחיטה – אלא שמע מינה לא ניתקנה התקיעה כי אם בערב שבת כדי להפריש ממלאכה, ולא להתיר.

'יום טוב שחל להיות... מוצאי שבת – מבדילין ולא תוקעין'. מרש"י משמע שהכוונה לומר שאין תוקעים בכניסת יום טוב במוצאי שבת כשם שתוקעים בכל כניסת יום טוב [והטעם הוא מפני שהיום היוצא חמור מהיום הנכנס]. וכן כתב רש"י בחולין (כו:): שבכל ערב יום טוב היו תוקעים כמו בערב שבת. (וכן כתבו התוס' בד"ה ליתקע) בתוך דבריהם. וכן הביא ר"ח מרב האי גאון). ואולם הרש"ש (שם) העיר שלא מצא בשום מקום בש"ס שתוקעים בערב יום טוב, אדרבה, כתב שם להוכיח (מסוכה נד) שלא היו תוקעים בערב פסח (וכן העיר השפת-אמת, ע"ש). וכתב לפרש על פי מה שכתב הרמב"ם (שבת ס"ה) שבכל מוצאי שבת היו תוקעים אחר צאת הכוכבים כדי להתיר העם למעשיהם, והשמיענו התנא שאם חל יום טוב במוצאי שבת, לא היו תוקעים תקיעה זו.

[הרמב"ן והרשב"א כאן חולקים על דברי הרמב"ם בענין תקיעה במוצאי שבת].

'קניבת ירק' – יש מפרשים: חיתוך הירקות. ויש מפרשים: הסרת העלים המעופשים, או הדחת הירק, או ריכוכו במים. ע' בראשונים כאן.

ודנו מדוע אין איסור 'בורר' דאורייתא בהסרת המעופשים. ויש אומרים לפי שאין זה פסולת ממש, וכגון שראויים לאכילה על ידי הדחק. ע' מגיד משנה שביבת עשור א, ג; שלטי הגבורים כאן; שו"ת דובב מישירים ח"ג י; אור לציון ח"א או"ח סוס"ו כו.

ככתבם וכלשונם'

'גנאי הוא לתלמיד חכם שיצא במנעלים המטולאים לשוק... כל ת"ח שנמצא רבב על בגדו...'
'מלבוש תלמיד חכם מלבוש נאה ונקי, ואסור לו שימצא בבגדו כתם או שמנונית וכיוצא בהן, ולא ילבש לא מלבוש מלכים כגון בגדי זהב וארגמן שהכל מסתכלין בהן, ולא מלבוש עניים שהוא מבזה את לובשיו אלא בגדים בינוניים נאים, ולא יהא בשרו נראה מתחת מדיו כמו בגדי הפשתן הקלים ביותר שעושים במצרים, ולא יהיו בגדיו סחובין על הארץ כמו בגדי גסי הרוח אלא עד עקבו, ובית יד שלו עד ראשי אצבעותיו. ולא ישלשל טליתו מפני שנראה כגסות הרוח, אלא בשבת בלבד אם אין לו להחליף, ולא ינעל מנעלים מטולאים טלאי על גבי טלאי בימות החמה, אבל בימות הגשמים מותר אם היה עני...'.
(לשון הרמב"ם בהלכות דעות ה.ט. וראה עוד: עלי שור ח"ב עמ' רכו)

'תלמיד חכם, כשם שהוא מופלג משאר העם בחכמתו ודיעותיו, כך צריך שיהדר עצמו בסלסול ובהעדר כל פחיתות ממנו. אסור לו לצאת במנעלים המטולאים טלאי על גבי טלאי, ובצלא – רצה לומר עור העליון, וכן צריך שלא יהא נמצא בו שום דבר מגונה הן במלבושיו הן במדותיו, וכל שנמצא בו שום דבר מגונה הרי הוא גורם לתורה שתחלל ותתמעט ערכה בעיני בני אדם, והוא שאמרו כל תלמיד חכם שנמצא רבב בבגדו חייב מיתה. ורבב הוא מושאל לחלב ושעוה ופת ושאר מינין הדומים לאלו. ויש אומרים 'רבד', והוא כתם של דם או של שכבת זרע, מלשון רבדתי ערשי, כלומר שלא תמצא טומאתו בשוליו.

ובכלל ענין זה שלא תמצא בו שום מדה מגונה, שהמדות מושאלות בלשון בגדים כמו שידעת, וחסרון מדה אחת בין שאר מדותיו הרי הוא ככתם בבגד, וכמו שהכתמים רישומן ניכר בבגדים הדקים והנכבדים יותר מן הגסים, כך מדה מגונה אצל החכם מגונה ביותר. ולא יקל בעצמו לשום מדה מגונה ואפילו נעשית בצניעות, ויבוש מנפשו במקום שאין שם בשת אחרים.

ודרך צחות אמרו איזהו ת"ח שנחזיר לו אבידה בטביעות העין, זה המקפיד על חלוקו להפכו, כלומר אפילו חלוקו שאינו נראה לבריות אם לבשו שלא כתקנו – מקפיד עליו עד שיהפכנו' (לשון המאירי. וע' גם כיו"ב בשו"ת בנימין זאב (רפז), שהכוונה שלא תימצא טומאה בשוליו כלומר שם רע).

כיוצא בזה אמרו (במגילה כח.) שת"ח שמברך לפניו עם הארץ – חייב מיתה, שהרואה ת"ח שפל לפני עם הארץ אומר אין נחת רוח בתורה. וכן ת"ח שאינו נוהג בצניעות – חייב מיתה מאותו טעם, מפני שמרחיק אהבת הבריות מן התורה (עפ"י שערי תשובה ג, קיד). ועוד אמרו (בפסחים מט.): כל ת"ח מרבה סעודתו בכל מקום – הרי זה מחלל את השם.

'... החיים שבתוך התורה הם מהפכה תמידית; תלמיד חכם זה שהוא 'רך כחמאה' במידותיו, סבלן, ותרן, נוח לבריות – ובמילי דשמיא הוא עושה מעשה גבורה ונהיה קשה כברזל, ונלחם מלחמתה של תורה בכל חריפות הדעת בלי שום פשרות וויתורים. כח-היפוך זה הוא מעצם חיי תורה. כך ביאר הגר"א הא דשבת קיד ע"א איזהו תלמיד חכם היודע להפוך חלוקו כדרכו, שהמידות הם 'חלוקו של אדם' (אבן שלמה ד עיי"ש). הרי זהו גדר של התלמיד-חכם שיש לו כח ההיפוך...' (מתוך עלי שור ח"ב עמ' תרסד).

עוד על 'המקפיד על חלוקו להפכו' – ע' חרושי אגרות מהרש"א; בכור שור; מכתב מאלהו ח"ד עמ' 39.

דף קטו

'מפצעין באגוזים ומפרכסין (אולי צ"ל: מפרכין) ברימונים מן המנחה ולמעלה מפני עגמת נפש. יש מפרשים מפני עגמת נפש שבמוצאי היום שאין לו מאכל מוכן, התירו להכינו מבעוד יום (ע' בראשונים כאן, ר"ן להלן קיז:). ודוקא מן המנחה ולמעלה, אבל לא מקודם לכן מפני שאז נפשו מתאוה לאכול ביותר כי אין לו 'פת בסלו', וחוששים שמא יאכל (רו"ה). טעם נוסף: מפני שנראה כמכין לצורך היום. אבל מן המנחה ולמעלה כבר קרובה אכילתו ואינו מתאוה כל כך לאכול.

ורש"י מפרש להפך; מן המנחה ולמעלה יש עגמת נפש יתירה, שאז הוא מצפה לעת אכילה וכשמתקן ואינו אוכל הוא מתענה, לכן התירו באותה שעה להכין מאכלו, אבל לא קודם לכן שאין כל כך עגמת נפש; –

ב. בני אדם שמתענגים מסיפור שמועות ודברי חידושים – מותר לספרם בשבת, אבל מי שאינו מתענג בריבוי שמועות הללו ועושה כן בשביל חברו, יש בזה חשש איסור (עפ"י תרומת הדשן סא. ומובא ברמ"א שו,א). ומכל מקום גם כשמתענג אין זו משנת חסידים, והנשמר מלדבר דברי חול – קדוש ייאמר לו (מובא במשנ"ב שם, ע"ש. וע' בעש"ט עה"ת יתרו לח).
דבור אסור הרהור מותר.

א. אפילו בעניני עסקים ומו"מ, משמע להלכה שהרהור מותר (וכ"כ ב'חידושי הר"ן'). ואולם מצוה שלא להרהר בעסקיו כלל (ע' או"ח שו,ח; ט"ז שו סק"ד; שפת אמת). וטוב להסיח דעתו מכל עניני עולם הזה, שהשבת הוא 'יומא דנשמתין' כדאיתא בזוהר, ולא יומא דגופא כלל (ע' פרי צדיק עקב ו ועוד).
ואם מטריד לבו ודואג מתוך הרהור – אסור (עפ"י אגרת התשובה לרבנו יונה, מובא בב"י שו).
ב. הוא הדין בכל אלו לענין יום טוב (עפ"י פמ"ג ר"ס שח במ"ז; באה"ל תקכט ועוד).

דפים קיג – קיד

קעז. א. אלו הם מאמרי רבי יוחנן בעניני כבוד הבגדים?
ב. איזהו תלמיד חכם שמחזירין לו אבידה בטביעות עין; שממנים אותו פרנס על הציבור; שבני עירו מצווים לעשות לו מלאכתו?
א. רבי יוחנן היה קורא לבגדים 'מכבדי'.
עוד ממאמרי רבי יוחנן:
מנין לשינוי בגדים (שהוא דרך כבוד לפני המקום) מן התורה, שנאמר ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים; –
גנאי הוא לתלמיד חכם שיצא במנעלים המטולאים לשוק. ופרשו: בטלאי על גבי טלאי, ובמקום שעל גבי הרגל ולא במקום העקב, ובימות החמה (עפ"י ברכות מג ובראשונים כאן ובהגהת הב"ח; רמב"ם דעות ה,ט); –
כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו – חייב מיתה, שנאמר כל משנאי אהבו מות, אל תקרי 'משנאי' אלא 'משניאי'. ופרשו דבריו: בגלימה, אבל בלבוש שמתחת הגלימה אין להקפיד אלא על רבד (– שכבת זרע, או דם. עפ"י ראשונים).
[ופירש רבי יוחנן דברי רבי יוסי שרבב חוצץ בבגדי בנאין מצד אחד ובגדי בור משני צדדים – 'בנאין' אלו תלמידי חכמים, שעוסקין בבנינו של עולם. ולפי שהם מקפידים על טינוף לכך חוצץ אפילו אינו מעבר לעבר]; –
מהו שכתוב כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף – 'ערום' בבגדים בלואים, 'ויחף' במנעלים המטולאים; –

איזהו תלמיד חכם שמחזירין לו אבידה בטביעות העין – זה המקפיד על חלוקן להפכו.
[עוד לימד רבי יוחנן (ע' ב"מ כט:): דרך ארץ, שלא ינער אדם כסותו תדיר, שהניעור קשה לבגד. גם נהג להניח מפה על בגדיו [ואין בדבר משום חשש כלאים] כדי שלא יתלכלכו (עפ"י ירושלמי כלאים ט,ב). וכן הורה לרבי יהודה נשיאה ללבוש חלוקן מכובד משום 'מלך ביפיו...'. (ע' בירושלמי סנהדרין ב,ו). וע"ע בתר"י ברכות כד: מהירושלמי].

ב. איזהו תלמיד חכם שמחזירים לו אבידה בטביעות העין – זה המקפיד על חלוקו להופכו.

- א. במקום אחר אמרו (ב"מ כג:), כל ת"ח שאינו משנה בדבריו [מלבד בשלשה ענינים שמדת דרך ארץ לשנות בהם] – מחזירים לו אבדה בטביעות עין. והאמור כאן הוא תנאי נוסף על האמור שם (עפ"י א"ז; הגהות אשר"י שם. וי"א שבטביעות עין קלושה הצריכו הבחנה יתרה, וזהו במי שמקפיד על חלוקו להופכו. עפ"י מעיני החכמה ב"מ כד. ועוד). ועתוס' ור"ן חולין מד: 'איזהו ת"ח – הרואה טריפה לעצמו'.
ב. כתב הריטב"א (בגטין כז): אין הדבר תלוי במידת חכמתו וחריפותו אלא בחסידותו וצדקותו. וכן פסק בערוך השלחן (ס"ו ס"ב), וכתב שגם בזמננו יש דין 'תלמיד חכם' לענין זה (וכן מובא בשם הגר"ח פ"י שיינברג שליט"א. ע' דברי חכמים הל' אבידה 10). ויש חולקים בדבר ויש שחוככים (ע' מהרי"ק קסג; תרומת הדשן סו"י ש"א; רמ"א וסמ"ע רס"ב סקמ"ו, פ"ת וש"ע הגר"ז).
ומובא מהגר"מ פיינשטיין זצ"ל ('השבת אבידה כהלכה' עמ' קעג) שאדם שיודעים בו שאינו משנה בדיבורו; אם הנהגתו זו נובעת מחמת ידיעתו בתורה – די בכך אף אם הוא איש פשוט [אבל למעשה אין זה מצוי], ואם מחמת עצמו – אין לסמוך עליו שלא ישנה מהנהגתו.
ג. יש שכתבו שתלמיד חכם הופך בגדיו הפנימיים כשלבשם הפוך, הגם שאין אדם רואהו (ע' מאירי; פרישה או"ח ב, ע"ש במשנ"ב).

איזהו תלמיד חכם שממנים אותו פרנס על הציבור – זה ששואלים אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר, ואפילו במסכת כלה. ופרשו: אם יודע במסכת אחת בלבד – מעמידים אותו במקומו. ואם יודע גם בשאר מסכתות – ממנים אותו לראשות הישיבה.

- א. יש מן הגאונים שפרשו 'אפילו במסכת כלה' – שיודע להשיב במסכת שעוסקים בה בישיבה בשעה שכל תלמידי החכמים מתכנסים לשם. וצריך שיהא חכם גדול שידע להשיב.
ב. כתב מהרש"א: גם אם אינו יודע להשיב הלכה בכל מקום, אם הוא יודע בענין מסוים, ממנים אותו פרנס לאותו ענין.

איזהו תלמיד חכם שבני עירו מצווים לעשות לו מלאכתו – זה שמניח חפצו ועוסק בחפצי שמים. ודברים אלו אמורים לענין לטרוח בפתו, (דבר שאינו יכול לטרוח בו וחייב תלויים בו. רש"י).

דף קיד

קעה. רבב שעל מרדעת החמור או על הבגד – מה דינה לענין חציצה?

רבב על המרדעת – חוצץ. רשב"ג אומר: עד כאיסר האיטלקי (לא פחות). ועל הבגדים; מצד אחד – אינו חוצץ. משני צדדים (שעבר הכתם מעבר לעבר) – חוצץ. רבי יהודה אומר משום רבי ישמעאל: אף מצד אחד חוצץ. רבי יוסי אומר (לרבי ישמעאל. רש"י. וכ"ה בתוספתא לפי כמה גרסאות): של בנאים – מצד אחד, ושל בור – משני צדדים. ולדבריו ודאי גם במרדעת של חמור אינו חוצץ אלא בשני צדדים.
'בנאים'; לרבי יוחנן, הם תלמידי חכמים. ולריש לקיש הכוונה לבגדי האוליירים (= בלנים, שומרי בגדים שבבית המרחץ). בגדיהם הלבנים, אבל בבגדים הסמוקים – אין מקפידים על טינוף מועט. במרדעת, הלכה כחכמים שלא נתנו שיעור לרבב לענין חציצה, ובלבד שיהיה משני צדדים

(עפ"י רמב"ם ורע"ב בפירוש המשנה למקואות ט,ה; רמב"ם הל' מקואות ג,ג; מאירי).

ובבגדים הלכה כרבי יוסי וכפירוש רבי יוחנן, שבגד של ת"ח מצד אחד חוצץ ושל בור – משני צדדים (רמב"ם שם ג,ד ובפיה"מ שם).

קעט. א. חלבי שבת, האם קרבים ביום טוב או ביום הכפורים שחלו במוצאי שבת? וכן להפך; חלבי יום טוב /

יום הכפורים, האם קרבים בשבת?

ב. האם מכינים מיום הכיפורים לשבת?

ג. יום טוב או יוהכ"פ שחלו להיות בערב שבת – האם היו תוקעים לפני כניסת השבת, כשם שתוקעים בכל

ערב שבת?

ד. מה דין קניבת ירק וכדומה, ביום הכיפורים שחל בשבת או כשחל ביום אחר?

א. חלבי יום טוב או יום הכפורים אינם קרבים בשבת (שאינן דוחה שבת אלא חובה הקבוע לה זמן, בזמנה.

ורבי ישמעאל דרש שחלבי יוהכ"פ אינם קרבים בשבת מבשבתו).

חלבי שבת קרבים ביום טוב. (ופרשו בגמרא שלרבי ישמעאל אין צריך לימוד מיוחד על כך, כי לשיטתו

אפילו נדרים ונדבות קרבים ביום טוב. ורבי עקיבא דרש מעלת שבת בשבתו).

לדברי רבי ישמעאל, חלבי שבת קרבים ביום הכיפורים (עלת שבת בשבתו). לרבי עקיבא – אינם קרבים

(בשבתו).

א. הלכה כרבי עקיבא מחברו, ואין מקריבים חלבי שבת ביוהכ"פ (רמב"ם תמידין ומוספין א,ז).

ב. בתוס' בפסחים (נט: ד"ה ולא) מבואר שלרבי ישמעאל, חלבי חול קרבים ביום טוב, מפני שהכתוב

שמשמע ממנו לאסור, 'עולת שבת בשבתו' ולא עולת חול – בשבת מדבר ולא ביום טוב,

ולרבי עקיבא אינם קרבים.

ב. כאמור לעיל, לדברי רבי ישמעאל מקפלים את הבגדים ומציעים את המטות מיום הכפורים לשבת כאשר

חל זה באחד בשבת [בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה]. ומשמע שרבי עקיבא חולק (וכ"מ בתוס').

ג. יום טוב שחל להיות ערב שבת, היו תוקעים קודם כניסת השבת כדי להודיע על כניסתה, לאסור עשיית

מלאכות שהיו מותרות ביום טוב. יום הכפורים שחל להיות ערב שבת – לא היו תוקעים. כן שנינו במסכת

חולין.

לדברי רבי יהודה בנו של רבי שמעון בן פזי, לרבי ישמעאל שאמר חלבי שבת קרבים ביוכ"פ ואין חלבי

יוכ"פ קרבים בשבת, יש טעם לתקוע בין יוהכ"פ לשבת כדי שיבחינו ביניהם. ורבי זירא אמר שגם לרבי

ישמעאל אין צריך לתקוע כי כהנים זריזים הם. [ואין תוקעים להודיע שיוהכ"פ מותר בקניבת ירק שלא

כבשבת – משום שאין דוחים שבות, דהיינו תקיעת שופר, כדי להודיע היתר. כן הסיקו כסברת רב יוסף].

פרטים נוספים בענין התקיעות בערב שבת – בחולין כו.

ד. התירו חכמים לקנב את הירק ביום הכפורים לצורך אכילת הערב. (מדובר בירק תלוש ואינו מתכחו דק

דק, הלכך אין בדבר איסור תורה. עפ"י תוס').

ואמרו בשם רב הונא: יוהכ"פ שחל להיות בשבת אסור בקניבת ירק. וכן שנה רב מנא. ואילו רבי חייא

בר אבא בשם רבי יוחנן אמר מותר, ותניא כוותיה.

לא התירו אלא מן המנחה ולמעלה, מפני עגמת נפש (ששואף ומצפה לעת אכילה, ואין כאן משום פגיעה בעיניו אלא אדרבה, מרבה עגמת נפש. עפ"י רש"י), ולא קודם לכן. ומסופר שבבית רבה מיהרו לחתוך דלועים קודם הזמן, ואסר להם בשם רבי יוחנן.

פיצוץ אגוזים ופירוח רימונים – כמוהם כקניבת ירק.

א. הרמב"ם פסק לאסור קניבה ביוהכ"פ שחל להיות בשבת, כרב הונא. ובעל המאור פסק להתר

כרבי יוחנן. והוסיף: 'זהרי'ף ז"ל לא כתב מכל זה כלום לפי שלא רצה לפרסם היתר בדבר זה משום עמי הארץ. והרבה יש כיוצא בזה מן הדברים שהשמיט מלכתוב. והרמב"ן כתב שהרי"ף לא הביא היתר קניבת ירק כי בגמרא גם כן נאסר, במעשה דרבה, וכל שכן בדורות האחרונים יש לגזור שמא יקדימו לקנב. ואף ביום הכפורים שלא חל בשבת משמע שלמעשה אין לנהוג היתר (עפ"י ר"ן ועוד. וכן נפסק בשו"ע תרי"א, ב).

ב. יש אומרים שלפי דעת הראשונים שנימקו איסור קניבת ירק קודם המנחה שמא ישכח ויאכל,

כמו כן אסור ליגע באוכלים כל היום מאותו הטעם (עב"ח תרי"א ומג"א בשם מהרי"ל). ויש מתירים בנגיעה, כי רק בהתעסקות הכנתם לאכילה נאמר חשש זה (עפ"י מגן אברהם. וכן הכרעת הפוסקים להתיר נגיעה – ע' רמ"א סוס"י תרי"ב וש"פ).

פרק ששה עשר; דף קטו

קפ. א. אלו כתבי הקדש מצילים מפני הדליקה בשבת ואלו אין מצילים? ומה דינן של ברכות וקמיעות?

ב. כתבי הקדש שלא ניתנו לקרות בהם – מה יעשה בהם?

ג. האם ניתן לכתוב ולקרוא כתבי הקדש בלשון תרגום ובשאר לשונות? האם ניתן לכתבם שלא על הספר ובדיו?

א. כל כתבי הקדש מצילים אותם מפני הדליקה [למבוי שאינו מפולש, ואף על פי שלא עירבו. בן בתירא

אומר: אף למפולש. ע' להלן], ואף על פי שאין קוראים בהם בשבת, כגון ספרי הכתובים.

כתבי הקדש שלא ניתנו לקרות בהן, כגון שהיו כתובים בשאר לשונות וכדלהלן; רב הונא אמר: אין מצילים אותם בשבת מפני הדליקה, ורב חסדא אמר: מצילים משום בזיון כתבי הקדש. והראו בגמרא שנחלקו בדבר התנאים בברייתות.

רבנו חננאל הרי"ף הרמב"ם והרא"ש פסקו שאין מצילים, שהלכה כרב הונא מפני שהוא רבו

של רב חסדא ואין הלכה כתלמיד במקום הרב. ואילו הרי"ד פסק כרב חסדא, שכן היא דעת

תנא קמא כנגד רבי יוסי שבברייתא.

הסיקו על פי הברייתא שגם ספרים שאינם כתובים בדיו אלא בסם ובסיקרא וכדו', מצילים אותם מפני

הדליקה, מלבד מגילת אסתר שאין מצילים אותה אלא כשכתובה כהכשרה, על הספר ובדיו. (פרשו התוס',

לפי שאין בה אזכרה, אבל שאר ספרים הואיל ויש בהם אזכרות, אעפ"י שאינם כשרים אלא בדיו – מצילים

אותם). וכן ספר הכתוב כתב עברי – מצילים אותו מפני הדליקה.

א. דין זה תלוי במחלוקת הנוכרת, האם ספר שאינו ראוי לקרות בו מצילים אותו (עפ"י תוס' ועוד).

ואולם הרמב"ם פסק כרב הונא ואעפ"י"כ הביא שמצילים כתבי הקדש הכתובים בסם ובסיקרא.

וגם לא כתב שמגילת אסתר שונה בענין זה (כאשר העיר בחזו"א ס.ח. וראה בהסבר הדבר בשעורים

לזכר אבא מר' ח"א עמ' רמב, רמט"רנ).